

В.В. ПАШКОВ (кандидат філософських наук, доцент, ректор)

Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

zoippo@mail.ru

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ЗА КОРДОНОМ

В статті представлені приклади авторських порівняльно-педагогічних досліджень, які представляють загальні тенденції у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів за кордоном.

освіта, компаративістика, підвищення кваліфікації вчителів, післядипломна педагогічна освіта

Інтерес до проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти і підвищення кваліфікації вчителів у розвинених країнах Заходу, на відміну від України спостерігається лише в другій половині ХХ століття. Це викликано цілим рядом причин, і в першу чергу насущною потребою у кваліфікованих кадрах, переходом до нової парадигми освіти, і до формування нової галузі соціально-філософського знання - освітньої компаративістики.

В нашому дослідженні зробимо спробу проаналізувати освітню (педагогічну) компаративістику як галузь наукових знань і важливу дисципліну, використання якої може позитивно вплинути на досягнення цілей діяльності освітніх систем нашого часу і, зокрема, післядипломної педагогічної освіти. Порівняльно-педагогічні дослідження в сфері післядипломної педагогічної освіти дають можливість виявити еволюцію змісту педагогічної освіти в провідних країнах світу й довести необхідність внесення значних змін у розвиток в Україні післядипломної педагогічної освіти.

Дослідження в сфері освітньої компаративістики проводили зарубіжні і вітчизняні науковці: Ващенко, Л. М., Жебровський Б. М., Вульфсон Б. Л., Глузман А. В., Корсак К. В. та ін. [1;2;3;4]. Складно дати навіть визначення об'єкту нашого дослідження. Його скорочений варіант, поширений у працях українських і російських науковців, можна сформулювати так: "порівняльна педагогіка – сфера аналізу і порівняння освітніх явищ і фактів", а розширений – "це дисципліна з теорії освіти, яка займається аналізом, порівнянням та оцінюванням освітньої політики, освітніх систем у різних країнах у зв'язку з їх політичним, суспільно-економічним та культурним розвитком; а також методологією та загальною теорією освітніх тенденцій у світі". З ними перегукуються і варіанти визначень зарубіжних науковців, які загалом зводяться до форми: *освітня компаративістика* чи *"порівняльна педагогіка"* є наукою, що має об'єктом виділення, аналіз і пояснення подібностей і відмін між освітніми явищами (фактами, феноменами, подіями та ін.) у зв'язку з політичним, економічним, соціальним і культурним контекстом. Під час вказаних досліджень несподівано виникло цікаве додаткове завдання – створення концепції й авторського проекту «академії післядипломної педагогічної освіти» який акумулював би у собі

головну частину тих фундаментальних знань і досягнень, що становили здобуток традиційних і зовсім молодих соціогуманітарних наук у другій половині ХХ ст. І ця мета була розв'язана досить оперативно – на початку 90-х років. Короткий опис досягнутих результатів ми представили в ряді статей. Операційною сферою порівняльної педагогіки є найчастіше освітні факти (явища, феномени й ін.), зрідка – освітні системи, у виняткових випадках – мета-аналіз, який включає дослідження неосвітніх об'єктів і суб'єктів сучасних соціумів. Відтак, у нас виникло уявлення про *існування в межах порівняльної педагогіки багатьох рівнів досліджень*, ієрархія яких визначається характеристиками об'єкту вивчення і комплексністю й важливістю мети, яка стоїть перед дослідженням. І. Найпростішим є статичний опис стану діяльності певного зарубіжного навчально-виховного закладу, його навчального плану і програм, засад і особливостей функцій частини його персоналу тощо. Точна інформація такого плану є важливою основою для аналізу й порівнянь освітян іншої країни, які працюють в аналогічних закладах і/чи виконують подібні функції. Для "непричетних" (викладачів зовсім інших закладів, осіб, які не включені в систему освіти) подібні описи мають низьку цінність і цікавість, які визначаються не так змістом, як художньо-виразними особливостями опису.

ІІ. Значно складнішим для виконання є динамічний опис, який наголошує на розвитку освітніх подій у часі й просторі в одній чи групі зарубіжних шкіл чи інших навчально-виховних закладів, наводить інформацію про причини, перебіг і наслідки змін.

ІІІ. Наступний рівень складності відповідає порівняльному аналізу кількісних і (частково) якісних освітніх характеристик стану і змін діяльності певного типу закладів або груп педагогічного персоналу в кількох країнах.

ІV. Розширення порівнянь попереднього типу, що вимагає розгляду динаміки чи соціально-економічних характеристик, ускладнює завдання звернення до методів кількох наук одночасно. Дослідження цього типу часто мають брак вірогідної інформації, а для її отримання необхідні значні кадрові та фінансові ресурси.

V. Дослідження порівняльного плану якості навчання та його результатів (динаміка в одній країні і статика чи динаміка у кількох країнах) для одного рівня освіти чи визначеного типу навчально-виховних закладів. Звернення до великого масиву даних й методів багатьох наук є неминучим (наприклад, до математики, якщо необхідно обчислити вартість освіти чи різноманітні статистичні параметри (середні та екстремальні значення, форму кривих розподілу та їхні характеристики тощо).

VI. Аналіз теорії і практики загальних чи часткових реформ і розвитку великих освітніх секторів чи всієї освітньої системи з врахуванням особливостей управління й розподілу повноважень, соціально-економічних, політичних чи глобальних змін і чинників впливу. Дослідження аналогічного типу важливої соціально-освітньої проблеми в широкому наднаціональному контексті з використанням даних багатопланової

Загальні тенденції у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів за кордоном

статистики, соціологічних вимірів і методів багатьох наук [4].

В статті ми не зможемо представити різні рівні порівняльно-педагогічних досліджень, тому представимо приклади авторських порівняльно-педагогічних досліджень, які представляють загальні тенденції у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів за кордоном.

Підготовку вчителів і підвищення їхньої кваліфікації в розвинених закордонних країнах (США, Англія, Франція, Німеччина) можна назвати цілою індустрією, хоча педагогічні й соціальні ідеали усе ще породжують багато проблем. У країнах, що є членами Європейського Союзу, більш ніж півмільйона студентів педвузів одержують первинну педагогічну освіту в тисячах навчальних закладів, а підвищенням кваліфікації охоплено більше чотирьох мільйонів учителів. У всіх розвинених країнах Заходу свідченням уваги до даної проблеми є ріст інвестицій у систему підвищення кваліфікації. Цей процес став особливо помітним, починаючи з 90-х років. Сьогодні в країнах Заходу система підвищення кваліфікації має найрізноманітніші види й форми, причому її успішний розвиток є в значній мірі результатом рішень, прийнятих на державному рівні.

Незважаючи на відмінності в системах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України й інших країн, є деякі загальні важливі тенденції. Знання їх допоможе порівняти з ними традиції, що склалися в нашій країні, утвердитися в позитивних тенденціях і перенести найцікавіші елементи у вітчизняну практику. Важливим явищем стало в 1966 році прийняття ЮНЕСКО Рекомендацій про положення вчителів [5]. Це перший міжнародно-правовий документ, що регламентує їх професійне й соціально-економічне становище. За виконанням державами положень прийнятої Рекомендації, був визначений механізм міжнародного контролю, здійснюваний Комітетом експертів. Всі держави, що є членами ЮНЕСКО, а це практично всі країни світу, зобов'язувалися регулярно представляти в Секретаріат ЮНЕСКО доповіді про юридичне й фактичне виконання положень Рекомендації.

Рекомендація про положення вчителів включала Положення підвищення їхньої кваліфікації, у якому записане, що органи народної освіти й самих учителів повинні визнавати важливість системи вдосконалення для поліпшення якості змісту освіти й методики викладання.

Органам народної освіти рекомендувалося сприяти створенню розгорнутої системи інститутів та інших установ удосконалення, безкоштовному наданню в розпорядження всіх учителів. До роботи в цій системі, що повинна забезпечувати вчителям широкий вибір організаційних форм і змісту, рекомендувалося залучати організації вчителів, навчальні заклади, наукові й культурні установи. Передбачалося організація курсів з перепідготовки вчителів, які відновляють свою педагогічну діяльність після перерви в роботі. Курси й інші організаційні форми покликані підвищувати кваліфікацію, змінювати й розширювати поле діяльності, просуватися по службі, знайомити з новітніми досягненнями як у науковій галузі, так і у методиці викладання предмета. Передбачалося вживання заходів, які надавали б у розпорядження вчителів книги й інші посібники для того, щоб вони могли

підвищувати загальнокультурний рівень і професійну кваліфікацію. Учителям передбачалися всілякі пільги для підвищення кваліфікації з метою одержання максимального ефекту, а також заохочення за використання ними різних форм і можливостей для вдосконалення професійних знань. Зокрема, компетентна влада повинна в міру можливості допомагати в проведенні колективних, індивідуальних поїздок по своїй країні й за кордон з метою підвищення кваліфікації [5]. Органам народної освіти пропонувалося дати можливість учителям використати результати досліджень, що їх цікавлять. Підготовку й удосконалення вчителів визнано доцільним розвивати й доповнювати за рахунок технічного й фінансового співробітництва на міжнародній або регіональній основі. Для підвищення кваліфікації вчителів передбачалося періодично надавати відпустки з повним або частковим збереженням утримання. Учителям, що працюють у районах, віддалених від міських центрів, відпустки для підвищення кваліфікації доцільно надавати частіше. Час, що відводиться на ці відпустки, зараховується у виробничий стаж при встановленні пенсії. Існуючі в розвинених закордонних країнах види підвищення кваліфікації вчителів представлені трьома групами: навчання в системі вищої освіти; навчання на довгострокових і короткострокових курсах; самоосвіта [6].

Досить значне поширення в закордонних країнах одержали форми так званої напівочної освіти. Виражається це в тім, що вивчення однієї програми здійснюється в розтягнутий термін. Тривалість занять на курсах може коливатися від декількох днів до року. В Англії курси для вчителів організують Департамент освіти й науки, місцеві відділи освіти, а також школи.

Річні курси можуть бути вечірніми й повними, тобто потребуючими звільнення від роботи зі збереженням зарплати й залученням тимчасових заступників. Короткострокові курси досить різноманітні. Прав на одержання вченого ступеня навчання на курсах не дає. На початку 90-х років у США для вчителів було організовано чотири види курсів, метою яких стало навчання вчителів новому підходу до навчального процесу, зорієнтованому на учня.

Перший вид - курс-семінар тривалістю у два тижні. Учителі одного штату збираються для підготовки спеціальних навчальних матеріалів. Заняття проводяться щодня з 8 години 30 хвилин до 17 години з півторагодинною перервою, на відміну від наших шести астрономічних годин навчального часу в день. Курси-семінар субсидовані департаментом освіти штату при частковій доплаті кожним слухачем (близько 90 доларів), не враховуючи вартості проживання. Другий вид - короткострокові курси, тривалість яких коливається від 4 до 8 тижнів. Третій вид - короткострокові курси-семінари для вчителів. Проводяться вони по суботах, вечорами або у відпускний час, щоб було зручніше працюючим викладачам і вчителям. Четвертий вид - курси-семінари, організовані на базі декількох місцевих шкіл для їхніх учителів. Поширення цього виду короткострокових курсів пов'язане з тим, що спільність проблем дає можливість укладачам програм забезпечувати найбільш ефективні (для всіх прийнятні) практичні рішення. Учителі можуть відразу ж застосовувати в роботі те, що довідалися на семінарі, удосконалюючи послідовно один прийом за іншим. Однак недостатність коштів, особливо в міських шкільних систем,

Загальні тенденції у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів за кордоном

перешкоджала запрошенню на семінари висококваліфікованих лекторів, що значно знижувало цінність семінару.

Підвищення кваліфікації в процесі самоосвіти не вимагає державних витрат, але підходить лише тим, у кого є висока мотивація до навчання. Різні форми самоосвіти, крім читання спеціальної літератури, включають членство в професійних товариствах, участь у конференціях, що проводяться ними, наукові відрядження й тощо [9]. У ході проведених досліджень й експериментів народжуються нові форми підвищення кваліфікації й видозмінюються старі. Так, в одному з університетів Англії проводився експеримент з посилення орієнтації курсів, що читаються, на практичні педагогічні ситуації, що сприяло підвищенню ефективності занять. Метою іншого експерименту в цьому ж лондонському університеті було підвищення рівня кваліфікації вчителів, зорієнтоване на конкретні потреби школи. Результати цих експериментів ще раз підтвердили важливість орієнтації на практичні потреби вчителя й школи [7].

Проведені західними психологами й педагогами дослідження специфічних особливостей навчання дорослих підтвердили наявність загальних для педагогів України й Заходу проблем. Недостатність моральних і матеріальних стимулів до навчання; несумісність специфічних пізнавальних здібностей дорослих, методів викладання й оцінки, які переважають на курсах; різний рівень знань слухачів курсів підвищення кваліфікації, обумовлений різною якістю отриманої освіти. Дослідники відзначають, що на курсах необхідно враховувати досвід учителів, не повідомляти їм лише факти, а творчо, вдумливо керувати роботою слухачів, вимагати не завчання точних формулювань, а розуміння суті процесу і явищ.

Для педагогів західних країн, як відзначають дослідники, характерний, так званий, психологічний бар'єр, викликаний страхом втрати авторитету, а з ним і роботи. Педагогам в Україні ця проблема була незнайома, тому що вчителів увесь час не вистачає. Однак загальна соціально-економічна ситуація, що значно погіршилася у країні в 90-і роки, нестабільність, що посилилася, та варіативність програм і підручників призвели до значного росту тривожних очікувань в українських педагогів, а це призводить, у свою чергу, до психологічної нестійкості й різкого зниження мотивації на підвищення кваліфікації. Непевність у завтрашньому дні, слабка державна підтримка педагогів у їхньому прагненні змінити свій професійний рівень - такі тривоги сьогодення часу, викликані соціально-економічною кризою, що вибухнула в країні. До загальної тенденції варто віднести організацію підвищення кваліфікації викладачів у багатьох країнах на базі шкіл. Внутрішкільне підвищення кваліфікації припускає високу культуру співробітництва педагогів, що забезпечує рівноцінне обопільне навчання, «натаскування», наставництво, тренування. Найвідоміше й найпоширеніше - це технічне наставництво, тренування, тренінг. Співробітництво складається з революціонізуючих взаємин, відкритості, довіри й підтримки серед учителів, спільного визначення цілей, проблем і шляхів їх вирішення. Ізолювано практикуючий учитель виробляє свій стиль і стратегію роботи, одноосібно відповідає за результати й рівень ефективності

своїєї праці. Він внутрішньо пручається альтернативним методам і підходам до навчального процесу, які можуть змінити вже звичний досвід. Виникає так званий «приватизм», «культура індивідуалізму», самотність, стіна обережності, яку необхідно зруйнувати, створити атмосферу співробітництва.

Крім традиційних курсів (довгострокових і короткострокових) на базі університетів і коледжів за кордоном повсюдно спостерігається тенденція переносу центру ваги й значимості підвищення кваліфікації на школу, на внутрішкільне неформальне спілкування, співробітництво, взаємодію, наставництво на основі коротких, але інтенсивних внутрішкільних програм (США, Англія, Німеччина й ін.). Виникає прагнення працювати з іншими вчителями, аналізувати, критикувати (рефлексувати), передавати вміння, знання. У результаті формується культура спілкування, відбувається збагачення професійної мови, зазвичай дуже бідної у вчителів. Іде процес підвищення професійної незалежності й звільнення від відсталості. Поступово розробляються стандартні моделі співробітництва на базі школи. Одна з форм співробітництва - технічне репетиторство, наставництво, тренінг. Існують три форми тренування: технічна, колегіальна, передавальна.

У технічному тренуванні фокус переноситься на навчання й передачу нових умінь і стратегій у вже існуючий звичний набір умінь учителя. Колегіальне тренування спрямоване на контекст навчання, процес саморефлексії, на відпрацювання професійного діалогу серед учителів, необхідного для вдосконалювання практики. Передавальне тренування забезпечує передачу моделі навчального процесу від одного до іншого, причому зі специфічними проблемами, стратегіями, прийомами навчання [8]. Загальний аналіз тенденцій розвитку підвищення кваліфікації педагогів закордонних країн свідчить про значну подібність у підходах і організації цієї роботи в Україні й за кордоном.

Багато загального в змісті підвищення кваліфікації, пов'язаного насамперед, зі змінами в змісті шкільної освіти. Подібні багато в чому організаційні форми й технологічні методи навчання дорослих. І, нарешті, проблеми протиріччя в мотивації педагогів на зміну рівня професійної компетентності носять адекватний характер як в Україні, так і у різних розвинених закордонних країнах. При загальних світових тенденціях розвитку підвищення кваліфікації працівників сфери освіти сам процес, його організація, вибір окремих пріоритетів має певну специфіку в різних країнах. Це виявляється в структурі закладів додаткової педагогічної освіти, у співвідпорядкованості їх на регіональному, муніципальному й шкільному рівні. Певні відмінності спостерігаються в періодичності й тривалості курсів і семінарів, їх взаємозв'язку із самоосвітою. Є відмінності у меті й завданнях підвищення кваліфікації, а отже, у його змісті. Специфіка закладів, організаційних форм і змісту в різних закордонних країнах багато в чому пояснюється їхніми історичними традиціями, сучасними демографічними процесами й кадровою політикою. Тому розгляд світоглядних аспектів, ціннісної орієнтації педагогів різних країн, соціокультурної динаміки, дозволить нам створити сприятливі умови для подальшого розвитку післядипломної педагогічної освіти.

Список літератури

Загальні тенденції у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів за кордоном

1.Ващенко Л.М., Жебровський Б.М. Школа Зарубіжжя: шляхи реформ./ Л. М. Ващенко, Б. М. Жебровський // – К., 1999. – 152 с.

2.Вульфсон Б.Л., Малькова З.А. Сравнительная педагогика. / Б. Л. Вульфсон, З. А. Малькова З. А. // — М.: Издательство «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1996. — 256 с.

3.Глузман А.В. Университетское педагогическое образование, опыт системного исследования / А. В. Глузман // Монография. К.: Вид. центр “Просвіта”, 1996. – 312 с. 1997. – 180 с.

4.Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / К. В. Корсак // Монографія. – К.: МАУП-МКА, 1997. – 208 с. (14.2 д.а.).

5.Мукан Н. В., Гаврилюк М. В. Професійний розвиток педагога: етапи та їх характеристика // Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / За ред. академіка С. Д. Максименка. – К.: Міленіум, 2007. – Вип. 34. – С. 321 – 329.

6.Cochran-Smith M. The outcomes question in teacher education // Teaching and Teacher Education. – 2009. - № 17. – P. 527 – 546.

7.Hoyle E. Teachers as professionals // Anderson L. (Ed.) International encyclopedia of teaching and teacher education (second edition). – London: Pergamon Press, 1995. – P. 115.

8.Apps Jerold W. Improving practice in continuing education: Modern approaches for understanding the field and determining priorities. — San Francisco; London: Jossey-Bass, 1985

9.Land William G. Hellis Ernest V. Survey of state legislation relating to higher education. — Washington, 1991.

Надійшла до редакції 20.12.2011

В.В.ПАШКОВ

Запоржский областной институт последипломного педагогического образования

ОБЩИЕ ТЕНДЕНЦИИ В ПОВЫШЕНИИ КВАЛИФИКАЦИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ ЗА РУБЕЖОМ

В статье рассматриваются примеры авторских сравнительно-педагогических исследований, которые иллюстрируют общие тенденции в повышении квалификации педагогических кадров за рубежом.

образование, компаративистика, повышение квалификации учителей, последипломное педагогическое образование

V.PASHKOV

Municipal establishment « Zaporozhye regional institute after degree Pedagogical education »

GENERAL TENDENCIES IN THE IN-PLANT OF TEACHERS TRAINING ABROAD

The examples of author comparatively-pedagogical researches which illustrate general tendencies in the in-plant of pedagogical personnels training abroad are examined in the article.

education, comparatively-pedagogical, in-plant of teachers training, postgraduate pedagogical education